

Студент 1 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

КИТАЙ: ВІД ЗАНЕПАДУ ДО ПРОЦВІТАННЯ. РЕЦЕПТ УСПІХУ

Анотація. Розглянуто основні напрями реформи економіки Китаю у період політики "реформ та відкритості". Виявлено підходи, завдяки яким трансформації в господарстві КНР стали успішними. Проаналізовано ті аспекти з досвіду китайської модернізації, котрі в перспективі рекомендуються для застосування в Україні.

Аннотация. Рассмотрены основные направления реформы Китая в период политики "реформ и открытости". Определены подходы, благодаря которым трансформации в хозяйстве КНР стали успешными. Проанализированы те аспекты из опыта китайской модернизации, которые в перспективе рекомендуются для применения в Украине.

Annotation. The main directions of reform in the economy of China during the period of politics of "reforms and openness" are considered. Approaches, due to which the transformations in the economy of the PRC became successful are identified. Those aspects from the experience of Chinese modernization, which in prospect are recommended for adoption in Ukraine are analyzed.

Ключові слова: Китай, реформи, змішана економіка, модернізація, економічний розвиток.

Протягом усієї історії розвитку цивілізацій зароджувались і поступово занепадали десятки моделей економічних систем. Проте за сучасною класифікацією найпоширенішою формою господарювання є змішана економіка. І, звичайно ж, найяскравішим прикладом дієздатності такої системи є застосування її Китайською Народною Республікою.

Актуальність цієї теми полягає у тому, що вдалий досвід перемоги Китаю над наслідками світової економічної кризи сьогодні викликає неабиякий інтерес науковців усього світу до детального аналізу та оцінки економічної ефективності політики реформ і відкритості та до перспектив її розвитку в сучасний перехідний для країни період.

До цієї теми у своїх дослідженнях зверталися такі вітчизняні вчені, як В. Величко, М. Воронов, І. Зуєв, Мінжун Хуан, О. Пожидаєва, З. Щербата, та багато їх зарубіжних колег, зокрема російський вчений В. Карлусов.

Тож основною метою дослідження є: аналіз реформ у народному господарстві Піднебесної, котрі дозволили країні вдало поєднати соціалістичну ідеологію з ринковими відносинами, пройшовши шлях від занепаду до світового лідерства; можливість застосування Україною кращого досвіду Китаю для розвитку та реформування власної економіки.

Дослідження показали, що китайські реформи стосуються практично всіх аспектів розвитку економіки і є потужним стимулом для активізації наукових досліджень. Зокрема, висока динаміка економічного розвитку Китаю за три останні десятиліття та глибокі трансформації у структурі економіки не могли не вплинути на розробку нових підходів у регіональній економіці, запровадження амбітних та тривалих програм і найоптимальніших моделей подальшого зростання національної економіки [1, с. 141].

Починаючи з 1978 року розпочався новий етап розвитку китайської економіки, що був пов'язаний з запровадженням політики гайге кайфан чженце – "реформ та відкритості", суть якої полягала у поступовому впровадженні ринкових методів господарювання, у розвитку товарно-грошових відносин, створенні сприятливих умов для успішного виходу на зовнішній ринок і залученні іноземних інвестицій. Усі подальші концепції – "три представництва", "гармонійне суспільство" – можуть вважатися еволюцією політики "реформ та відкритості" у нових конкретно-історичних умовах кінця ХХ – початку ХХІ століття [1, с. 142].

Тепер проаналізуємо, які ж саме кроки були зроблені на шляху реформування національної господарської системи Китаю.

В першу чергу було визначено регіони пріоритетного розвитку – приморські, адже саме вони мали найбільший потенціал економічного зростання. Пришвидшені темпи розвитку цих районів забезпечили високі темпи зростання економіки КНР загалом ("кумулятивний ефект"), оскільки інші регіони завдяки системі міжрайонних зв'язків тепер також отримали стимули для зростання.

Наступним кроком стало впровадження сімейного підряду у сільському господарстві, реформа механізму управління і господарювання державних підприємств у промисловості, їх перетворення на самостійні суб'єкти господарювання, тобто сільське населення Китаю повернулося до традицій ведення сімейного сільського господарства. Результатом цих зрушень стали:

- кардинальне покращення макроекономічних показників;
- підйом продуктивних сил країни;
- підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- зростання продуктивності праці;
- зменшення диспропорцій у розвитку міст та сільських регіонів.

Другий етап аграрної реформи, що розпочався на початку 2000-х років, ознаменувався подальшим

Проте не лише в аграрному секторі, а й в усьому господарстві було взято курс на будівництво соціалістичної ринкової економіки, який знайшов втілення у реформі системи оподаткування, ціноутворення й валютного регулювання. Протягом 1990-х років уряд скасував систему фіксованих цін; відмовився від обов'язкового продажу валюти експортерам; забезпечив внутрішню конвертованість юаня; упровадив механізм купівлі-продажу валюти на біржі; види і ставки податків були приведені у відповідність із загальноприйнятими світовими стандартами; було реформовано інші сфери, зокрема страхову, біржову, земельну, інвестиційну, зовнішньоторговельну, банківську тощо [1, с. 142].

Зокрема, Китай винайшов спосіб надання допомоги неконкурентоспроможним галузям економіки, що потребують особливої підтримки, створивши так звані банки розвитку, кожен з яких спеціалізується на своїй конкретній сфері діяльності: Державний банк розвитку, Експортно-імпортний банк Китаю та Банк сільсько-господарського розвитку Китаю [2, с. 31].

Згодом було вирішене і питання власності на землю. Упродовж тривалого часу вона продовжувала залишатися національним багатством, що не підлягало відчуженню. Проте тепер було розроблено механізми купівлі-продажу права на розпорядження землею (однак не права власності) чи надання землі у довгострокову оренду.

Не менш важливими факторами економічного розвитку були й значні внутрішні нагромадження, інтенсивне використання дешевої робочої сили і активне залучення іноземного капіталу в усіх галузях, особливо (у поєднанні із вітчизняними інвестиціями) на територіях пріоритетного розвитку. Економічно освоєна територія держави відкривалася для зовнішніх зв'язків поступово, починаючи зі спеціально створених економічних зон.

У результаті реформування за цими векторами до початку XXI ст. були закладені тенденції сталого розвитку економіки Китаю, найочевиднішою перевагою яких стало досягнення високих темпів розвитку. У середньому за 30 років політики "реформ та відкритості" темпи економічного приросту склали до 10, а іноді й більше відсотків, у той час як середньосвітові показники за той же період дорівнювали 2,4 %. Валютно-фінансова азіяська криза кінця 1990-х не завадила китайській економіці розвиватися стійкими темпами і, більше того, виступити фактором стабілізації економік країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Уже на той час це свідчило про неабиякий антикризовий потенціал економіки КНР.

Керівництво держави не прагнуло відповідного розвитку фінансового сектору економіки, орієнтуючись, насамперед, на модернізацію виробничих потужностей, не допустило широкої приватизації потужних державних підприємств. Саме цей факт і забезпечив стійкість національної економіки [1, с. 143].

Важливою рисою було й те, що масштаби залежності Китаю від зовнішньоторговельних операцій були не такими значними, як решти країн Південно-Східної Азії. У той час як більшість нових галузей промисловості країн ПСА були зорієнтовані на експорт (у результаті чого зростання споживання всередині країн штучно стримувалося, а внутрішній ринок звужувався), позиція Китаю полягала в обмеженні частки експорту в ВВП країни на рівні 20 %. До того ж, для виробництва більшості експортних товарів не потрібно було залучати передові технології та закуповувати комплектуючі деталі з-за кордону. Адже "цільовою аудиторією" китайського експорту були постіндустріальні країни, вітчизняні виробники яких фактично полишили ті галузі, у яких Китай був конкурентоспроможний на міжнародному ринку: текстиль, деякі види продовольства та сировини, електроніка, взуттєва промисловість, виробництво товарів господарського призначення, побутові вироби тощо.

Однак усе ж таки найважливішим фактором, що сприяв стійкому розвитку китайського народного господарства у період кризи, був порівняно низький показник ВВП на душу населення, що був результатом дешевої робочої сили та практично невичерпних її резервів [1, с. 144].

Таким чином, навіть у час кризи економіка КНР залишалася привабливою для інвесторів, а конкурентоспроможність китайської продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках зберігалася [1, с. 145]. Це пояснюється тим, що антикризові заходи китайського керівництва були і залишаються адекватними з погляду теорії та відповідного світового досвіду, адаптуються до національної специфіки й мають комплексний, збалансований характер [3, с. 136].

Важливе місце у забезпеченні стійкості китайської економіки і стабільності національної грошової одиниці посіли превентивні заходи, метою яких було "підстрахуватися" на випадок несподіванок:

- поглиблення співробітництва з фінансовими та банківськими установами Азії;

- удосконалення кредитної політики;

- підтримка програм міжнародних фінансових організацій, покликаних забезпечити стабільність світової фінансової системи;

- активна фіскальна політика, метою якої було стимулювання інфраструктурного будівництва.

Навіть під час глобальної економічної кризи, що триває з 2008 року, КНР вдається вдало використовувати додаткові фінансові інструменти, які за умов падіння фондових ринків та відсутнього скорочення експорту дозволяли підтримувати економічне зростання на потрібному рівні та не гальмували економічний підйом, хоча й у менших масштабах.

Передусім, звичайно ж, це стосується істотного збільшення фінансування у внутрішній економічній та – що не менш важливо – соціальний розвиток. Ці заходи отримали назву "масивний інфраструктурний пакет". Їх обсяг склав близько 4 трлн юанів (586 млрд дол. США) [1, с. 145].

Внутрішня політика країни та її пріоритетні напрямки, починаючи з 1990-х років, також позитивно впливають на підвищення конкурентоспроможності Китаю. Це, перш за все, курс на:

- створення сприятливого інвестиційного клімату в країні;

- стимулювання внутрішнього споживання;

- освоєння Заходу;

- реформування державного сектору в економіці;

- піднесення до рівня державної політики захисту вітчизняного виробника;

- підтримку аграрного сектору і підприємництва всіх форм власності [1, с. 146].

Останнім часом феноменальний підйом економіки спирається на зростаючий експорт, який, у свою чергу, стимулював капітальні вкладення в інфраструктуру, будівництво житла і заводів, виробництво ще більшої кількості товарів і створення нових робочих місць для іммігрантів із сіл [4, с. 30]. Нарешті пріоритетним завданням китайського виробництва стала не лише кількість, а й якість: упроваджуються останні досягнення НТР, промисловість та сільське господарство стали на інтенсивний шлях розвитку, більше уваги приділяють науці та міжнародному науковому співробітництву.

Особливістю китайських реформ є їх поступовість, відсутність "шокової терапії", що, на думку експертів, дозволило країні поекспериментувати і знайти найоптимальніший шлях розвитку. Це пов'язано з особливостями менталітету китайської нації, з пануючою ідеологією комуністично-соціалістичного спрямування, оскільки ні для першого, ні для другого чинника не характерні поспіх чи революційність.

Тож перспективи світового лідерства Китаю виглядають досить привабливо. Вчені та економісти відносять Китай до "великої четвірки" країн, що розвиваються з перехідною економікою (Китай, Індія, Бразилія та Росія), так званої групи BRIC.

За даними Світового банку, КНР – країна, де зростає стабільність системи управління, що постійно вдосконалюється; економіка якої вже довгий час впевнено входить до чільної десятки найбільш конкурентоспроможних країн у світі за умови збереження нинішньої позитивної динаміки розвитку. За прогнозами Світового банку, до 2020 року Китай стане другим у світі міжнародним трейдером, а купівельна спроможність китайських споживачів матиме значно більші обсяги, ніж європейських. Економіка КНР стане однією з ключових, що представлятимуть найдинамічнішу частину світового господарства [1, с. 145]. До 2035 року ВВП Китаю на душу населення сягне 70 % від рівня США, а його економіка буде більшою, ніж США та ЄС разом узятих [4, с. 28].

Питання полягає лише в тому, чи дійсно це буде саме так, адже, незважаючи на очевидні успіхи в реаліях сьогодення, економіка Китаю, як і будь-якої іншої держави, потерпає від цілого переліку проблем, найголовнішими з яких є:

- високі обсяги заощаджень у населення;
- низькі депозитні ставки, негативні реальні ставки, що спричиняє перерозподіл капіталу від домогосподарств до держаних компаній;
- штучно занижений курс валюти і, як наслідок, дорогий неконкурентоспроможний імпорт;
- репресія ринку праці призводить до дисбалансу між зростанням заробітної плати та продуктивності праці;
- інфляція, зокрема продовольча;
- усе ще надмірно висока участь держави в економіці;
- неефективний державний сектор;
- неточна статистика;
- надмірна орієнтованість на інвестиції та експорт;
- корупція тощо [4, с. 28].

Тож, щоб уникнути уповільнення економічного зростання, Китай має розвивати вітчизняний ринок збуту власної продукції, зменшити залежність від експорту та попиту західних споживачів, накопичувати менше, знижувати інвестиції в основний капітал, здійснити структурні реформи в управлінні відповідно до сучасних потреб. Тоді економіка КНР буде більш стабільною і не становитиме загрозу для можливого загострення світової кризи [4, с. 31].

Нарешті можна проаналізувати ті позитивні аспекти, котрі Україна може запозичити у Китаю і вдало запровадити на своїй території з урахуванням особливостей національного розвитку.

По-перше, якщо у КНР перед початком реформ бракувало кваліфікованих трудових ресурсів і країна витратила на ліквідацію безграмотності багато часу та коштів, то Україна з величезним науково-освітнім потенціалом населення зможе значно швидше перейти до нових технологій виробництва, не витрачаючи величезні кошти на залучення іноземних фахівців.

Це ж стосується й інших факторів виробництва, особливо землі (сільськогосподарського призначення) та мінеральних ресурсів. На відміну від Китаю, Україна ніколи не потерпала від їх нестачі [5, с. 8]. Тому ті видатки, які наша країна може зекономити на їх закупці (оренді), можна використати на впровадження інтенсивних методів господарювання в галузях, де ці ресурси використовуються. Досвід КНР у цій сфері зіграє велику роль.

По-друге, наша влада має взяти приклад з китайської у тому, як остання підтримує вітчизняного виробника та стимулює зростання конкурентоспроможності його продукції на міжнародному ринку. Це передбачає модернізацію промисловості та сільського господарства, виділення дотацій, зменшення податкового тиску на приватне підприємство.

По-третє, як і для КНР, приморські регіони України мають стати районами пріоритетного розвитку. Адже з досвіду Китаю видно, що саме вони відіграють ключову роль у формуванні міжнародних економічних відносин країни, тому що є центрами торгівлі та промисловості. Додатковим бонусом розвитку цих областей для України стане підйом у них рекреаційного сектору (що включає сферу туризму, розваг, а також мережу лікувальних, профілактичних закладів) та загальне покращення соціально-економічного клімату.

Нарешті, з усіма тими перевагами, котрі має наша країна, керівництво просто зобов'язане розробляти нові стратегії міжнародного економічного співробітництва, створювати сприятливі умови для іноземних інвесторів. Прямі іноземні інвестиції – це один з основних чинників, що допоможе Україні вийти із затяжної кризи та привернути увагу світового споживача до вітчизняних товарів та послуг [6, с. 21; 7, с. 29–30].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що, незважаючи на деякі прогалини і проблеми розвитку економіки Китайської Народної Республіки, ця країна досягла величезних успіхів у модернізації національного господарства та вийшла як світовий лідер на міжнародну арену. Із усіх країн з командно-адміністративною формою господарювання саме КНР досягла найбільшого успіху у поєднанні постулатів соціалізму з основними концепціями ринкової економіки. Цей унікальний, безцінний досвід може і потрібен застосовуватись владою нашої держави для реформування вітчизняної економіки. Постсоціалістична Україна та Китай 30 років тому – дуже схожі за стартовими умовами країни. Саме тому такі дії, як залучення іноземних інвестицій, реформування аграрної сфери, перехід до інтенсивного способу господарювання, Україна має перейняти у КНР, проте науково обґрунтовано застосовувати їх відповідно до конкретних існуючих умов. На думку автора, Україна лише виграє від економічного та наукового співробітництва з такою могутньою країною, як Китай, а останній, за умови подальших раціональних трансформацій і реформ, стане провідною світовою державою [5, с. 9].

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Величко В. В. Розвиток економіки Китаю у період політики реформ і відкритості (1978 – 2009 рр.) та його регіональні аспекти / В. В. Величко // Регіональна економіка. – 2010. – № 4. – С. 141–149. 2. Пожидаєва О. Банки розвитку у фінансовій системі Китаю / О. Пожидаєва // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 2. – С. 31–33. 3. Карлусов В. Китай: антикризисний потенціал економіки і мери боротьби з мировим кризисом / В. Карлусов // Вопросы экономики. – 2009. – № 6. – С. 125–136. 4. Зуев І. Перспективи світового лідерства економіки Китая / І. Зуев //

Фінансовий ринок України. – 2011. – № 10. – С. 28–31. 5. Мінжун Хуан. Вплив прямих іноземних інвестицій на економіку України та Китаю / Мінжун Хуан // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2008. – № 17. – С. 4–10. 6. Щербата З. Я. Порівняльний аналіз впливу світової фінансової кризи на динаміку зовнішньої торгівлі між Україною, Китаєм і Польщею / З. Я. Щербата // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 12–21. 7. Воронов М. П. Китайський досвід залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект / М. П. Воронов // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2007. – № 15. – С. 29–32.